

Anna Uryga, Beata Bator, Urszula Zdeb, Lucjan Stalmach

**Klucze do półek - regały na pulpit:
Biblioteka Medyczna UJ CM w
transformacji**

Forum Bibliotek Medycznych 3/2 (6), 196-208

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mgr Anna Uryga
Mgr Beata Bator
Mgr Urszula Zdeb
Mgr Lucjan Stalmach
Kraków - CM UJ

KLUCZE DO PÓLEK - REGAŁY NA PULPIT - KSIĄŻKI DO KIESZENI: BIBLIOTEKA MEDYCZNA UJ CM W TRANSFORMACJI

Wprowadzenie

Na przełomie 2009 i 2010 roku Biblioteka Medyczna UJ CM stanęła wobec perspektywy przeniesienia do nowej lokalizacji. Przyczynami dla których ten pomysł rozwinął się były:

- niewspółmiernie wysokie koszty modernizacji obecnego budynku biblioteki w stosunku do możliwości inwestycyjnych i remontowych uczelni;
- próba wkomponowania biblioteki głównej w projekt budowy nowoczesnego gmachu, w którym znajdą miejsce niektóre jednostki organizacyjne prowadzące badania w zakresie nauk podstawowych. Istotnym argumentem przemawiającym za takim rozwiązaniem była idea przeniesienia biblioteki z odległej od centrum Krakowa *Dzielnicy Prokocim* do *Dzielnicy Wesola*, gdzie znajdują się główne ośrodki dydaktyczno-szpitalne UJ CM (zlokalizowane w kwartale ulic *Kopernika*, *Śniadeckich*, *Grzegórzeckiej* i *Św. Łazarza*).

Nieoczekiwana dla naszej Biblioteki propozycja uczestniczenia w projektowaniu założeń dla nowego budynku niosła w sobie podstawowy dylemat:

Jak przenieść bibliotekę- z bogatymi ilością zbiorami - na powierzchnię dwa razy mniejszą?

Postawione w tych okolicznościach pytanie, nie tyle skrywa paradoksalnie brzmiącą myśl o kolejnej przeprowadzce - co raczej wymusza szeroko kontekstową analizę dotyczącą zbiorów, projekcję naszej Biblioteki w nowych (*choć nie wiadomo czy lepszych*) warunkach oraz antycypację usług w oparciu o zasoby informacyjne, co do których posiadamy wiedzę i umiejętności, aby do nich dotrzeć i pozyskać. W związku z tym, że etap wstępnego projektowania nowej siedziby mamy już za sobą – dzisiaj chcemy podzielić się naszymi przemyśleniami, co do działań i zagadnień, które będziemy podejmować i z którymi będziemy musieli się zmierzyć w ciągu najbliższych 5-ciu lat.

Klucze do pól

Współcześni bibliotekarze wystarczająco oswoili się z problemem skutecznego i pełnego wyszukiwania potrzebnej informacji w zalewie danych oraz przekształcania tej informacji w wiedzę.

Obecnie, w dobie rekordów komputerowych i dokumentów elektronicznych, muszą oni myśleć o przedmiocie klasyfikowania oraz indeksowania jako o dowolnym bycie, który chcą opisać tak, by było możliwe powtórne jego odnalezienie. W procesie tzw. *ziarninowania (granulowania)* zbiorów bibliotecznych do przedmiotów opisywanych przez bibliotekarzy mogą należeć nie tylko dokumenty (książki, czasopisma, raporty, patenty, korespondencja), ale też różne eksponaty: obrazy i filmy wideo; ludzie i ich biografie; nagrania dźwiękowe, adresy internetowe oraz bazy danych.

Klasyfikacja staje się niejako kluczem do grupowania kolekcji bibliotecznej. W prostej definicji celem klasyfikacji jest więc zgrupowanie razem pozycji podobnych i oddzielenie pozycji niepodobnych choć z pozoru mających wspólne elementy. W ten sposób staje się to częścią bardziej podstawowego schematu logicznego, który poznajemy w procesie uczenia się, rozumienia i organizowania naszej przestrzeni pojęciowej.

Wydaje się, że dyskusja na temat klasyfikacji w przeszłości bardziej podgrzewała nastroje między bibliotekarzami, niż cokolwiek innego. Uległo to pewnemu wyciszeniu, gdyż granice pomiędzy narzędziami semantycznymi są już nie tak ostre, zwłaszcza w dobie stale rozwijanych internetowych technologii.

Klasyfikacja pozostaje techniką naturalną, konieczną i nadal rozwijaną w systemach formalnych, a zrośnięta z tym kwestia notacji jest nadal istotną częścią odzwierciedlanej struktury tak, by można było w sposób logiczny ułożyć zbiory biblioteczne na regałach, półkach i w szufladach, zarówno w fizycznej jak i wirtualnej przestrzeni.

Podążając za Alanem Gilchristem i jego tezami przytoczonymi z książki p.t. „*Subject approach to managing information*”¹ spróbujemy - w tym świetle - postawić dwa istotne dla nas pytania:

1) *Czy – porównanie Internetu do olbrzymiej, tonącej w ciemnościach hurtowni, do której użytkownik dostał klucz do drzwi wejściowych oraz zapaloną świeczkę - nie jest równie uprawnione - w odniesieniu do zbiorów tradycyjnych ułożonych na bibliotecznych regałach?*

2) *Czy wybrany przez nas wiele lat temu model organizacji biblioteki medycznej w oparciu o temat (dziedzinę) i zastosowanie dwóch wzajemnie przenikających się schematów języka informacyjnego tj. **klasyfikacji NLM i tezauryusa MeSH** - stają się podstawą do selekcionowania, nicowania, przesiewania i łączenia kolekcji tradycyjnej i cyfrowej w zgrabną całość? Czy mogą to być wyznaczniki transformowanej biblioteki?*

Genezą *klasyfikacji NLM* [<http://www.nlm.nih.gov/class/>] (National Library of Medicine) był amerykański raport badawczy na temat Army Medical Library, opublikowany w 1944, który zalecał żeby „*Biblioteka była sklasyfikowana zgodnie z nowoczesnym schematem*” i aby schemat ten miał zapis mieszany (litery i numery) podobny do schematu *Library of Congress* [<http://www.loc.gov/library/>]. Wstępne wydanie *Library's Classification* przygotowane przez Mary Louise Marshall ukazało się w 1948 roku, a dalsze prace na rozwoju tego schematu były kontynuowane przez Dr. Franka B. Rogersa. Od 2002 roku tablice klasyfikacyjne są publikowane wyłącznie w formie elektronicznej i uaktualniane corocznie. W drodze stopniowej ewolucji *Klasyfikacja NLM* połączyła w sobie cechy wyliczające, fasetowe oraz analityczno-syntetyczne. *Klasyfikacja NLM* znalazła swoje zastosowanie w wielu bibliotekach na świecie i stała się międzynarodowym standardem.^{2 1}

Pierwsze prace nad budową systemu klasyfikacyjnego w naszej bibliotece rozpoczęły się już w 1996 roku. Początkowo zespół naukowej informacji medycznej opracował autorski projekt klasyfikacji wykorzystany do zaaranżowania zbiorów w czytelni². Prace nad przeklasyfikowaniem zbiorów magazynowych podjęte w 2003 r. były doświadczeniem bardzo cennym ze względów praktycznych, niemniej zastosowane wtedy narzędzie okazało się zbyt ogólne. Przy niewielkiej liczbie zbiorów czytelnianych – przyjęty schemat klasyfikacyjny – choć spełnił swoje zadanie, już w obliczu kilkadziesiąt razy większych zbiorów w magazynie zamkniętym okazał się niewystarczający. Podobnie szeregowanie książek w obrębie działu według kolejności numerów inwentarzowych było zabiegiem bezużytecznym z punktu widzenia potrzeb użytkownika. Ostatecznie w kwietniu 2004 roku zapadła decyzja o zastosowaniu dla tych zbiorów *klasyfikacji National Library of Medicine*, zwłaszcza że jej udostępnienie na stronie portalu internetowego przez NLM <http://wwwcf.nlm.nih.gov/class/OutlineofNLMClassificationSchedule.html> znacznie ułatwiło pracę. W oparciu o analizę organizacji księgozbioru stworzona została procedura określająca sposób przeprowadzenia klasyfikacji z uwzględnieniem wszystkich dodatkowych czynności wykonywanych w ramach całego przedsięwzięcia. Powołany został odrębny zespół składający się początkowo z 3 osób³. Przy pomocy jedyne go dostępnego źródła wiedzy o klasyfikacji NLM, jakim jest Internet, przetłumaczone zostały procedury klasyfikacyjne, opis powstania i budowa klasyfikacji. W trakcie prac powstały też

¹ Od sierpnia 2009 roku na stronie NLM można skorzystać z kursu online : *Introduction: Fundamentals of The NLM Classification* składającego się z 9 modułów.

² Elżbieta B o h a t k i e w i c z , K. J e n n e r - U t r a t , Anna K r z a k , Anna U r y g a : Model opracowania rzeczowego a organizacja i zarządzanie informacją w Bibliotece Medycznej CMUJ. *Biul. GBL* 2000 R. 46 nr 363 s. 13-29

³ Aktualnie zespół ten łączy funkcje gromadzenia i klasyfikacji tworząc „sekcję klasyfikacji i kształtowania kolekcji bibliotecznej”

procedury dodatkowe będące wynikiem dostosowywania klasyfikacji do naszych warunków⁴.

Po 6-ciu latach stosowania – narzędzie, jakim jest *Klasyfikacja NLM*, stało się równouprawnionym językiem informacyjno-wyszukiwawczym obok języka haseł przedmiotowych MeSH. Sposób prezentacji tego narzędzia w Komputerowym Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ jest jeszcze dalekie od doskonałości. Niemniej wdrożony system klasyfikacyjny sprawdził się w wielu naszych rozwiązaniach:

- w jednoznaczny sposób identyfikuje książkę na półce, wskazuje lokalizację oraz ułatwia zdalne wypożyczenia;
- poszukiwanie informacji według schematu klasyfikacyjnego jest rodzajem wyszukiwania topograficznego, tematycznego i dziedzinowego oraz identyfikowania zbiorów poprzez typ publikacji;
- zbiory szeregowane wewnątrz poszczególnych działów kryją podobną do siebie organizację: ułożone są nie tylko alfabetycznie ale i chronologiczne oraz geograficzne (szeregowanie obok oryginału kolejnych wydań i tłumaczeń, skupianie biografii jednej osoby obok siebie, wykorzystywanie tablic geograficznych).

Wśród trudności, które dostrzegamy w obecnych warunkach i co do których żywymy nadzieję, że stracą swoją moc w przyszłych rozwiązaniach architektonicznych oraz technologicznych, znajdują się takie problemy jak:

- brak wolnego dostępu w magazynach (w projektowanych warunkach – zbiory druków zwartych tj. ok. 150.000 vol. oraz 3 roczniki ok. 600 tytułów czasopism drukowanych znajdzie się w wolnym dostępie dla użytkowników);
- brak systemu „*namierzania*” i identyfikacji położenia danej pozycji w przestrzeni bibliotecznej, w sytuacji gdy ta właśnie pozycja hipotetycznie może być w każdej chwili zamówiona zdalnie, poprzez komputerowy katalog, przez innego użytkownika;
- czytelnie z wolnym dostępem do zbiorów pozostających w trakcie klasyfikowania (w nowych warunkach jedynie wyselekcjonowane i sklasyfikowane zbiory zostaną przetransportowane);
- system klasyfikacji nie został *a priori* zaprojektowany w środowisku katalogu elektronicznego, co zmusza nas do szukania wielu okrężnych dróg dostosowujących możliwości katalogu elektronicznego VTLS/VIRTUA do kluczowych zadań klasyfikacji (problemy są stopniowo diagnozowane i rozwiązywane przez zespół informatyków i bibliotekarzy systemowych z BJ).

⁴ Wszystkie materiały dostępne są na stronie głównej Biblioteki Medycznej (<http://www.bm.cm-uj.krakow.pl/>)

Biblioteka – niezależnie od lansowanego projektu przeprowadzki – od kilku już lat przenosi się do wirtualnego środowiska po to, aby sprostać wymaganiom (oczekiwaniom) obecnych i przyszłych użytkowników dla których budynek biblioteki jest i najprawdopodobniej będzie poza miejscem ich pracy i nauki. Wirtualne przeglądanie dobrze zorganizowanej kolekcji, gdzie w określonych działach klasyfikacji umieszczone będą obok siebie różne typy „zgranulowanych” zbiorów, powinno stać się kluczem do efektywnego wyszukiwania i wykorzystywania wiedzy w nich zawartej.

Poza funkcjami wyszukiwawczymi i organizacyjnymi dobra klasyfikacja stanowi również klucz do kontrolowania oraz koordynowania polityki gromadzenia i selekcji zbiorów.

Regały na pulpit

Biblioteka Medyczna UJ CM

Ilościowa analiza kolekcji rękopisów zwartych (razem ze zbiorami specjalnymi) na tle retrokonwersji katalogów

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Stan zbiorów wg inwentarza	339 029	337 437	337 386	339 458	326 376	327 166	-112 59 vol.
Gromadzenie zbiorów (wpływy do inwentarza)	4 647	4 622	4 313	4 768	3 463	3 133	2 49 51 vol.
Selekcja zbiorów (odpływy z inwentarza)	3 322	4 339	3 749	5 177	12 100	7 119	3 12 94 vol.
Ilość rekordów egzemplarza	28 026	31 993	42 600	49 137	92 310	97 194	Średni przyrost rekordów
Roczny przyrost	3 732	3 927	11 047	6 927	3 623	4 324	5 492
Sto % retrokonwersji	0,27%	9,39%	12,63%	14,66%	16,18%	17,43%	

Prezentowane powyżej zestawienie ilościowe może skłaniać do wniosku, że proces przeniesienia informacji katalogowej o drukach zwartych do katalogu online jest przedsięwzięciem zarówno czasochłonnym, kosztochłonnym jak i organizacyjnie niewykonalnym. Analiza ta wskazuje bowiem, że nasza Biblioteka realizując bieżące zadania związane z procesami gromadzenia i opracowania (tj. akwizycją nowych nabytków, selekcją niektórych kolekcji, klasyfikowaniem zasobów pod kątem dziedzinowym oraz ich opracowaniem formalno-rzeczowym) może liczyć na to, że jej komputerowa baza katalogowa nasyci się rekordami egzemplarza w 80 % dopiero za co najmniej 60 lat. Ta wizja - w konfrontacji z projektem przeniesienia naszej biblioteki do nowej lokalizacji za 5 lat - budzi uzasadniony niepokój.

Zamiast obejmować głębszą refleksją odpowiedź na pytanie: *jakie dalsze kroki przedsięwziąć w celu ułatwienia użytkownikom dostępu do zbiorów bibliotecznych?* – w tym miejscu chcemy przedstawić i skrótkowo omówić kilka interesujących nas pozycji literaturowych. Są to:

1. Artykuł p.t. „Selection for preservation: considerations for the Health science” zestawiający poglądy, metody, kryteria i priorytety stosowane przy selekcji zbiorów w bibliotekach medycznych Stanów Zjednoczonych ze szczególnym

uwzględnieniem zasad, którymi kieruje się NLM przy mikrofilmowaniu posiadanych serii wydawniczych oraz monografii³;

2. Studium porównawcze p.t. „A Qualitative, Comparative Study of the Use of Electronic Information and Other Services at Universitäts- und Landesbibliothek Münster” prowadzone przez znawcę problematyki brytyjskiego bibliotekarstwa akademickiego w odniesieniu do rozwiązań niemieckich. Studium opiera się na analizie wywiadów udzielonych przez bibliotekarzy, studentów i kadre dydaktyczną. Szczególnie ciekawe dla nas jest to, że ankietowane osoby miały w nieodległej pamięci bibliotekę z zamkniętym dostępem do swoich magazynów. Wdrożenie wolnego dostępu do półek w 1989 r. złamało historycznie ugruntowaną organizację zasobów bibliotecznych według bieżącej akcesji i przygotowało grunt do pełniejszego wykorzystywania serwisów świadczonych na odległość⁴.
3. Artykuł p.t. „The CONSPECTUS: A Collection Analysis and development success” szczegółowo opisuje metodę wypracowaną i ogłoszoną w 1979 roku przez Research Library Group Amerykańskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy, która zadomowiła się w wielu bibliotekach na świecie i stała się międzynarodowym standardem. Metoda ta skrótowo polega na przypisywaniu kodów odzwierciedlających stan zasobów bibliotecznych w poszczególnych obszarach tematycznych do 5-ciu poziomów zaspokojenia potrzeb informacyjnych. Analizując korzyści i pułapki związane z użyciem tej metody, autor tego artykułu sygnalizuje fakt, iż najlepsze efekty stosowania metody są osiąmane dzięki współpracy bibliotekarzy z wielu ośrodków. Metoda może być modyfikowana w zależności od potrzeb regionalnych, dziedzinowych oraz narodowych⁵.
4. Artykuł p.t. „Updating Conspectus for a Digital Age” jest powiązany z artykułem cytowanym powyżej. Tutaj autorzy proponują nowe definicje poziomów zaspokojenia potrzeb czytelniczych mając na uwadze konieczność adaptacji metody Conspectus do nowych warunków tj. zdalnego dostępu i postaci cyfrowej zasobów udostępnianych przez biblioteki⁶.
5. Dokument p.t. „An Evaluation of the Current Approach to Collaborative Collection Management in SCURL Libraries and Alternatives to Conspectus. Report and Recommendations on Collection Strength Measurement Methodologies for Use in SCURL Libraries. Final Report of the RSLP SCONE Project” rozszerza problematykę technik używanych przy stosowaniu metody Conspectus. Materiał oparty na doświadczeniach konsorcjum bibliotek naukowych w Szkocji objaśnia istotę testów pilotażowych które przygotowują proces penetrowania regałów bibliotecznych poprzez tematy, dziedziny, typy i formaty, podnosi role jakie pełnią tzw. *Checking lists* oraz *Przewodniki po zasobach referencyjnej literatury*, wskazuje na potrzebę skanowania kart

z tradycyjnych katalogów, które nie zostały objęte retrokonwersją oraz zwraca uwagę na konieczność a) wykonywania pomiarów pól reprezentujących daną dziedzinę w przestrzeni fizycznej i wirtualnej, b) prowadzenia oceny dostępnej kolekcji przez zewnętrznych ekspertów, c) przeprowadzania analizy cytowań d) kompilowania analiz bazujących na różnorodnych statystycznych wskaźnikach e) ankietowania użytkowników i badania ich potrzeb oraz zachowań. Obok informacji o technikach manualnych, materiał uzupełnia wiedzę o stosowaniu technik zautomatyzowanych przy realizacji projektów opartych na metodzie CONSPECTUS. W pewnym związku z omawianym dokumentem pozostaje raport prezentujący wyniki badań prowadzonych metodami Conspectus przez czeskich bibliotekarzy, który jest dostępny pod adresem <http://conspectus.nkp.cz/>⁷.

6. Dokument p.t. „JISC National e-books observatory project. Key findings and recommendations” jest raportem z prowadzonego w Wielkiej Brytanii projektu, który przynosi ciekawą, świetnie zilustrowaną i świeżą (z punktu widzenia aktualności) analizę problematyki korzystania z książek elektronicznych z platform zarządzanych przez biblioteki uniwersyteckie. Studium przedstawia zagadnienia z perspektywy doświadczeń użytkownika, biblioteki i wydawcy, osadzając je w głębokim kontekście. Zakreśla też tendencje z którymi współczesne biblioteki muszą się zmierzyć przy zastępowaniu formy drukowanej podręczników w postaci cyfrową. Raport ten z pewnością będzie punktem wielu odniesień dla instytucji, które zarówno rozpoczynają swoją przygodę z wdrażaniem tego typu usług jak i posiadają własne doświadczenie i sprawdzoną praktykę⁸.

Konfrontowanie naszej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych do tych lub innych przykładów dobrej praktyki z zakresu szeroko rozumianej polityki gromadzenia kolekcji bibliotecznych jest bardzo przydatne. Kreując strategię rozwoju - **mając na uwadze próbę konstruowania regałów na pulpitych komputerów w ramach własnej uczelni** - musimy pamiętać, że ten proces nie tylko zależy od inwencji pojedynczej instytucji lub grupy zawodowej. Jest on i (w coraz większym stopniu) będzie splotem wielu innych przedsięwzięć o wielowymiarowym znaczeniu. W celu pewnego uproszczenia – przedsięwzięcia te pomieścimy w czterech zasadniczych nurtach, które rozumiemy jako:

- ▶ rozwój narzędzi i rozwiązań w oparciu o nowoczesne technologie informacyjne;
- ▶ powszechną cyfryzację tradycyjnych archiwów wiedzy przez producentów komercyjnych;
- ▶ digitalizację zagrożonych zniszczeniem lub o muzealnym znaczeniu kolekcji bibliotek, które uczestniczą w programach instytucjonalnych, regionalnych, środowiskowych i narodowych;

- ruch Open Access umożliwiający składowanie zasobów edukacyjnych i publikacji naukowych w repozytoriach otwartych na udostępnianie ich dla wszystkich⁵.

Zamykając rozważania na temat organizacji regałów na pulpicie wymienimy jeszcze kilka zrealizowanych i wdrażanych projektów, które przybliżają Bibliotekę UJ CM do nowoczesnych rozwiązań:

- Dostęp do informacji o księgozbiorze dydaktycznym skupiającym większość polskich podręczników (które przez lata nagromadziły się w wielu egzemplarzach) odbywa się poprzez Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ. Z tego poziomu prowadzone są wypożyczenia w ramach modułu zdalnej rezerwacji. W związku z tym, że w pracujemy w pewnej symbiozie z Biblioteką Jagiellońską, która gromadzi narodowy zasób wydawniczy, nasz użytkownik otrzymuje pełny dostęp do polskiego piśmiennictwa. Z tego punktu widzenia podejmowanie decyzji o wycofaniu niektórych pozycji z kolekcji Biblioteki Medycznej UJ CM będzie szybsze i łatwiejsze niż w innych bibliotekach.
- W związku z ogólnouniwersyteckim projektem związanym z budową JAGIELLOŃSKIEJ BIBLIOTEKI CYFROWEJ [<http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/libra>] istnieje plan utworzenia archiwum skryptów oraz repozytorium zasobów edukacyjnych, które są dziełami wytwarzanymi na uczelni i co do których autorzy godzą się na współdzielenie praw do ich udostępniania szerszej społeczności akademickiej.
- Podejmując działania na rzecz opracowania w katalogu online XIX wiecznego piśmiennictwa medycznego zwłaszcza kolekcji zgromadzonych poloników – włączamy się w nurt odkrywania dzieł mających znaczenie dla historii polskiej medycyny nowożytnej i przygotowujemy ten zasób do ratowania go przed destrukcją spowodowaną kwaśnością papieru.
- Pierwsza próba dostępu do pakietów książek online miała miejsce w latach 2006-2008 poprzez platformę OVID. Niestety, z uwagi na niewielką statystykę wykorzystania, zakup dostępu na kolejne lata został przerwany. W 2010 roku po raz kolejny próbujemy ożywić udostępnianie książek online. poprzez zakup polskich podręczników z platformy <http://www.ibuk.pl/index.php> i otwarcie dostępu dla naszych użytkowników od przyszłego roku kalendarzowego. W ciągu najbliższych kilku miesięcy musimy przygotować pakiet ok. 35 – 40 referencyjnych podręczników i monografii z wielu specjalizacji i dziedzin medycyny, które będą udostępniane poprzez platformę MyiLibrary

⁵ „Przewodnik po otwartej nauce”, [<http://otwartanauka.pl/przewodnik-po-otwartej-nauce/>] który przybliży inicjatywę OPEN ACCESS - został stworzony w ramach projektu „Otwórz książkę”, realizowanego przez ICM UW przy wsparciu udzielonym przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego w ramach Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego.

oraz wydawnictwo McGrawHill. Te nowe nabytki zostaną odpowiednio sklasyfikowane i opracowane katalogowo. Działanie związane z zakupem i promocją anglojęzycznych podręczników i monografii ma związek z realizacją projektu „eSPACE- wsparcie realizacji badań naukowych poprzez rozbudowę infrastruktury informatycznej, zwiększenie mobilności oraz rozszerzenie dostępności źródeł wiedzy”, który nasza Biblioteka realizuje wspólnie z Ośrodkiem Komputerowym UJ CM w ramach funduszy strukturalnych UE tj. z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego „Innowacyjna Gospodarka”.

- Od przeszło 10 lat gromadzenie czasopism łączy w sobie kombinację prenumeraty czasopism polskich i zagranicznych w formie drukowanej z formą elektroniczną oraz bazami danych. Polityka gromadzenia czasopism i baz danych prowadzona przez Bibliotekę Medyczną pozostaje w ścisłej korelacji z polityką gromadzenia reprezentowaną przez Bibliotekę Jagiellońską. Dzięki wspólnym zakupom wypracowany został model, który pozwala oszczędzić czas przy realizacji procedur zakupowych, proporcjonalnie dzielić się kosztami oraz rozszerzać dostęp do czasopism i baz danych z wszystkich dziedzin nauki na całą społeczność akademicką Uniwersytetu Jagiellońskiego. W niektórych uzasadnionych finansowo i merytorycznie sprawach Biblioteka Medyczna podejmuje zakupy obejmujące licencje dostępne jedynie dla komputerów sieci UJ CM. Zestawienie zamieszczone poniżej wskazuje na bardziej zaawansowany, niż w przypadku druków zwartych, proces zamiany formy drukowanej czasopism na postać online.

Ilość tytułów czasopism i baz danych								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Czasopisma importowane w druku	360	353	321	264	164	149	119	114
Czasopisma krajowe w druku	336	309	428	317	342	408	406	397
kolekcja e-czasopism biomedycznych	1850	2500	3260	3680	4086	5405	6299	6823
bazy danych online dedykowane dla BM	17	15	14	14	14	14	21	20

- W stosunku do wielotorowego kształtowania polityki gromadzenia druków zwartych – sposób zarządzania kolekcjami czasopism jest ugruntowany w naszej praktyce i przynosi dużo bardziej satysfakcjonujące wyniki w odpowiedzi na zapotrzebowanie czytelników. Obok katalogów integrujących informację o posiadanych kolekcjach czasopiśmienniczych – dysponujemy również dodatkowym narzędziem e-lokalizatorem, które oparte jest na usłudze Link-360. Pozwala to na integrowanie informacji o kolekcjach czasopism

elektronicznych w powiązaniu z kolekcjami tradycyjnymi. Poza funkcjami kontrolnymi i organizacyjnymi, które skupiają się wokół użytkowania i administrowania listy kolekcji czasopism od A do Z, *e-lokalizator* posiada zdolność linkowania do pełnych tekstów z poziomu udostępnianych przez nas baz danych, w tym *PUBMED*. Jednym z ważnych zabiegów wzbogacających możliwości *e-lokalizatora* było wprowadzenie przez zespół pracowników OIN naszej biblioteki - listy polskich czasopism dostępnych online. W konstruowaniu tej listy nieocenioną rolę odegrał serwis ARIANTA – naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne [<http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma/>] prowadzony przez Anetę Drabek i Arkadiusza Pulikowskiego z Uniwersytetu Śląskiego.

- Istotne znaczenie dla promocji świadomego korzystania z regałów i półek poprzez różnorodne serwisy i usługi oferowane przez naszą bibliotekę przypisujemy również innemu ważnemu projektowi. Projekt „*Pro bono Collegii Medici Universitatis Jagiellonicae*”, jest rozwijany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. W latach 2011-2013 planujemy zorganizować 30 specjalistycznych kursów wzmacniających potencjał dydaktyczny naszej uczelni. Kursy dedykujemy kadrze, która powinna posiadać pełniejszą wiedzę o możliwościach wykorzystania zasobów i technologii informacji naukowej w programach nauczania oraz umiejętności i kompetencje w zakresie wyszukiwania informacji.

Książki do kieszeni

Udostępnianie książek elektronicznych poprzez Internet nie jest z pewnością ostatnim krokiem w zakresie dystrybucji książek do czytelników. Ostatnie lata przynoszą intensywny rozwój urządzeń określanych mianem **czytników książek (ebook readers)** – niewielkich elektronicznych urządzeń przeznaczonych do wyświetlania książek i periodyków w postaci cyfrowej z wykorzystaniem zaawansowanych technologii prezentacji druku takich jak *E-Ink*.

Przykłady czytników książek

Odpowiednio wysoka jakość odwzorowania druku stanowi istotny czynnik przyswajania czytanych treści. Wiele badań dowodzi, iż poziom zrozumienia treści największy jest przy zastosowaniu papieru i klasycznego druku, mniejszy gdy mamy do czynienia z dokumentami o postaci zbliżonej do drukowanej (n.p. PDF), zaś najmniejszy dla tekstów zawartych n.p. na stronach internetowych.

Czytniki książek oferują jakość akceptowaną przez użytkowników dodając do tego wszystkiego funkcjonalności nieosiągalne w przekazie drukowanym. Do najważniejszych należą:

- łatwa przenaszalność;
- możliwość przeszukiwania (także wielu książek równocześnie);
- niższy koszt.

Podstawową zaletą czytników książek jest przede wszystkim możliwość załadowania do nich całej biblioteki książek. Zatem jedno urządzenie może stać się alternatywą dla całych regałów z książkami, co więcej może być przenoszone i wykorzystywane praktycznie wszędzie.

Coraz więcej firm oferuje czytniki książek. Do najpopularniejszych obecnie na świecie należą:

- Amazon Kindle
- Apple iPad
- Sony Rader
- nook

Potężne koncerny wydawnicze angażują coraz więcej środków w przygotowanie produktów w postaci eksiążek. Wymienić tu można chociażby Amazon oraz O'Reilly, które oferują eksiążki (także w pakietach) po cenach znacznie niższych niż wersje drukowane.

Czytniki (wykazujące się wyżej wspomnianymi cechami) zdają się stwarzać dla bibliotek nowe możliwości realizacji procesów udostępniania zasobów bibliotecznych.

Niektóre biblioteki rozpoczęły pilotaże wykorzystania czytników jako sposobu realizacji wypożyczeń książek. Jednym z pierwszych, gdzie zastosowano czytniki jest biblioteka Uniwersytetu Newcastle (http://www.ncl.ac.uk/library/about/news/details.php?news_id=217). W pilotażu wykorzystano czytniki typu *Sony PRS505*, które studenci mogli wypożyczać na 7 dni, mogli załadować do nich książki z serwera biblioteki, jak i darmowe książki pobrane z Internetu. Pilotaż wykorzystania czytników realizowany jest również na Uniwersytecie Princeton (<http://www.princeton.edu/ereaderpilot/>).

Pomimo, że wyniki tych pilotaży nie są jednoznaczne – prognozy co do wykorzystywania tej nowej formy wypożyczeń bibliotecznych - wydają się budzić optymizm. Pilotaże pozwoliły bowiem określić wymogi, jakie użytkownicy ze

środowisk akademickich stawiają przed tymi nowymi rozwiązaniami. Wśród nich należy wymienić:

- wsparcie dla sporządzania notatek;
- możliwość nanoszenia notatek wprost na tekst;
- sprawna nawigacja pomiędzy odnośnikami (przypisami);
- wykorzystanie obrazów i video w dobrej jakości.

Prowadzone przez biblioteki pilotaże wskazały też na problemy, które wstrzymują upowszechnienie się czytników na Uczelniach. Do nich należą:

- Brak jednego formatu udostępniania - niestety, nie istnieje obecnie jeden powszechnie uznany format książek obsługiwany przez wszystkie czytniki i oferujący wszystkie pożądane funkcjonalności. Można dzisiaj mówić o kilku formatach dominujących tj.: PDF, ePub (otwarty standard XML), mobi (dla Kindle).

Zróżnicowanie formatów książek (Źródło: <http://oreilly.com/ebooks/>)

Brak jednego, ogólnie obowiązującego formatu wiąże się także z brakiem standaryzacji systemu zarządzania prawami autorskimi (*DRM - digital right management*). Funkcjonalność zarządzania licencją do dokumentu elektronicznego staje się kluczowa w sytuacji, gdy kopiowanie takiego utworu jest banalnie łatwe. Przygotowane przez biblioteki procedury wypożyczeń eksiążek muszą być oparte o systemy DRM. Inaczej biblioteka straci kontrolę nad udostępnianiem swych zasobów.

- Kwestie licencyjne - wydaje się, że producenci eksiążek nie są jeszcze w pełni gotowi do ich wykorzystania czytników w bibliotekach. Świadczy o tym brak odpowiednich polityk licencyjnych sprzyjających bibliotekom, które chcą wprowadzić do swojej praktyki ten nowy sposób udostępniania zasobów.

Poniżej przytaczamy w oryginalnym brzmieniu fragment wyciągu z zapisów umowy licencyjnej firmy Amazon:

„Unless specifically indicated otherwise, you may not sell, rent, lease, distribute, broadcast, sublicense or other-wise assign any rights to the Digital Content or any portion of it to any third party, and you may not remove any proprietary notices or labels on the Digital Content.”

Wydaje się, że tak sformułowane ograniczenia - praktycznie na dzień dzisiejszy - uniemożliwiają bibliotekom działania skierowane na rzecz rozwoju usług wypożyczeń książek elektronicznych za pośrednictwem *e-czytników*^{9, 10, 11}.

Może to i dobrze !

Przecież jak wykazujemy to na to różnych przykładach w zakresie przystosowywania naszych organizacji do rzeczywistości cyfrowej mamy jako bibliotekarze jeszcze wiele do zrobienia.

¹ Gilhirst Alan: Subject approach to managing information. A. Handbook of Special Librarianship and Information Work. 7th edition. London. Aslib. 1998

² National Library of Medicine (NLM) Classification Scheme in http://hlwiki.slais.ubc.ca/index.php/National_Library_of_Medicine_classification

³ D. T. Richards, L.W. McClure, E.G. Miner: Selection for preservation: considerations for the health science. Bull Med Libr Assoc 77(3) July 1989: 284-292 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC227434/>

⁴ Crawford John C.: A Qualitative, Comparative Study of the Use of Electronic Information and Other Services at Universitäts- und Landesbibliothek Münster. Liber Quarterly 1999, 9: 352-365 <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-99/lq-3-99-s352b365.pdf>

⁵ Wood Richard J.: The CONSPECTUS: A Collection analysis and development success. Library Acquisition: Practice & Theory, Vol. 20, No. 4, pp. 429--453, 1996.

⁶ Clayton a Peter, Gorman b Gary E.: Updating conspectus for a digital age. Library Collections, Acquisitions & Technical Services 26 (2002) 253–258.

⁷ An Evaluation of the Current Approach to Collaborative Collection Management in SCURL Libraries and Alternatives to Conspectus. Report and Recommendations on Collection Strength Measurement Methodologies for Use in SCURL Libraries. Final Report of the RSLP SCONE project. (C. Ekmekcioglu, D. Nicholson) March 2001 <http://scone.strath.ac.uk/FinalReport/SCONEFPNXA2.pdf>

⁸ JISC national e-books observatory project. Key findings and recommendations. Final Report, November 2009 by JISC Collections, Brettenham House. <http://www.jiscebooksproject.org/reports/finalreport>

⁹ As college students reject the kindle what ebook reader is going to work <http://techwag.com/index.php/2009/09/29/as-college-students-reject-the-kindle-what-ebook-reader-is-going-to-work/>

¹⁰ Will The iPad eBooks Kill The Ebook Reader? <http://www.ebookreadersreview.co.uk/>

¹¹ Newcastle University Library e-book reader loans – Frequently Asked Questions http://www.ncl.ac.uk/library/resources/ebooks/faq/loan_scheme.php